

Особливості вербалізації концепту FREEDOM в американському політичному дискурсі в період глобалізації

У статті описано особливості вербалізації концепту FREEDOM в американському політичному дискурсі в період глобалізації. Оскільки свобода займає найвищий щабель в ієрархії цінностей, що складають основу політичного дискурсу, то концепт FREEDOM належить до його базових концептів. Досліджуваний концепт розглянуто як елемент ментальних і психічних ресурсів нашої свідомості – як лінгвокогнітивне явище. На основі матеріалу політичного дискурсу проведено опис та аналіз концепту методом побудови номінативного поля, а саме ядра й периферії, реалізованих у дискурсі виконавців різних інституційних ролей, оскільки відправник та адресат набувають різних соціальних ролей, залежно від їх участі в політичному житті. Аналіз наповнення ядра концепту FREEDOM здійснено за два етапи. На першому етапі побудовано ядро дискурсу політиків-професіоналів, мовні засоби для якого отримано методом суцільної вибірки із промов політичних лідерів періоду глобалізації. На другому етапі побудовано ядро концепту FREEDOM у дискурсі пересічних громадян, мовні засоби для наповнення якого зібрано від респондентів-виборців за допомогою опитування із застосуванням методу синонімічного заміщення. Проведений аналіз дав підставу виокремити й описати риси схожості та відмінності ядра концепту FREEDOM у дискурсах політиків-професіоналів і виборців – пересічних громадян, а також установити їх зв'язок та залежність від геополітичних процесів.

Ключові слова: політичний дискурс, концепт, номінативне поле концепту, ядро, ключова лексема, синонімічне розширення.

Постановка наукової проблеми та її значення. На межі тисячоліть унаслідок серйозних змін соціально-політичного ладу в певних країнах світу, стрімкого розвитку суспільної свідомості та появи й зростання ролі глобалізації в сучасному суспільстві, дослідження комунікативного впливу на масову свідомість і свідомість особистості в політичній лінгвістиці вийшли на перший план.

Стосовно лінгвістичної теорії вивчення політичного дискурсу надзвичайно важливе, адже він за своєю суттю зорієнтований на вплив і переконання аудиторії, що допомагає політикам здобувати та утримувати владу.

У цьому контексті головним завданням лінгвістичного аналізу політичного дискурсу є дослідження системи складних зв'язків у трикутнику: мова, влада та суспільство. В. А. Маслова називає ці стосунки інституційними [6]. Вона вважає, що політичний дискурс – це різновид інституційного спілкування, вербальна комунікація в певному соціально-психологічному контексті, у якому відправник та адресат набувають певних соціальних ролей згідно з їх участю в політичному житті, яке і є предметом комунікації [6].

У межах так званого «політичного спілкування» існує певна система цінностей – соціально-психологічних ідей і поглядів [6]. **Об'єктом** нашого дослідження є концепт FREEDOM, який, з огляду на сучасну геополітичну ситуацію, пріоритетний у вищезгаданій системі цінностей [6]. **Предмет дослідження** складають засоби його вербалізації в американському політичному дискурсі доби глобалізації, вибрані з текстів промов американських політичних діячів цього періоду: Барака Обами, Джорджа Вокера Буша, Білла Клінтона, Гіллари Клінтон та Джорджа Герберта Вокера Буша; та отримані в результаті опитування пересічних громадян США, які розпочали політичне життя (стали виборцями) у цей період.

Мета роботи – проаналізувати особливості вербалізації концепту FREEDOM у політичному дискурсі в період глобалізації. Це передбачає реалізацію певних завдань, а саме: виявити та описати відмінності й / або подібності у виборі засобів вербалізації концепту виконавцями різних соціальних ролей; побудувати ядро концепту FREEDOM у дискурсах політиків-професіоналів і громадян-виборців; установити залежність або незалежність відбору засобів вербалізації концепту від геополітичних процесів.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Концепт – одне з центральних понять когнітивної лінгвістики. Його вживання спочатку пов'язували з розширенням предметного поля лінгвістики за рахунок

взаємодії з філософією й психологією, але з підвищенням інтересу до проблеми «людина в мові» інтерпретація терміна «концепт» стала орієнтуватися на «сенс, який існує в людині та для людини, на інтер- й інтрапсихічні процеси, на означування й комунікацію» [4, с. 147–148]. Хоча концепт розглядають із різноманітних позицій, із різними авторськими підходами, але в нашому дослідженні притримуємося визначення О. С. Кубрякової, яка стверджує, що «концепт – це одиниця свідомості та інформаційної структури, що відображає людський досвід, ... оперативна одиниця пам'яті, усієї картини світу, квант знання» [3, с. 90]. З. Д. Попова та І. А. Стернін, відображаючи концепцію Воро- незької теоретико-лінгвістичної наукової школи, також наголошують, що концепт – це глобальна розмовна одиниця, яка являє собою квант структурованого знання [7, с. 18].

Отже, ми, користуючись лінгвокогнітивним підходом, розглядаємо концепт як ментальну одиницю, що відображає певний фрагмент реальності й сприяє категоризації об'єктів дійсності, відтак має певну психічну та мовну складову, формуючи систему колективних уявлень про світ, яку прийнято називати мовною картиною світу. Якщо представити цю основу системи колективних уявлень про світ у символах, то отримаємо систему цінностей.

Безперечно, що саме за допомогою мову, системи цінностей політики здійснюють свій вплив на людей, адже політика також є одним із найпотужніших джерел символізації світу, своєрідною сукупністю образів-символів, які прочитуються кожною людиною у власному ціннісному контексті.

Спираючись на дослідження В. Денисенко, В. Климончука та Ю. Привалова, ми можемо стверджувати, що свобода – ключова категорія ціннісного виміру людського буття, найвища та абсолютною цінністю [2], саме тому концепт FREEDOM уважають одним із базових у політичному дискурсі.

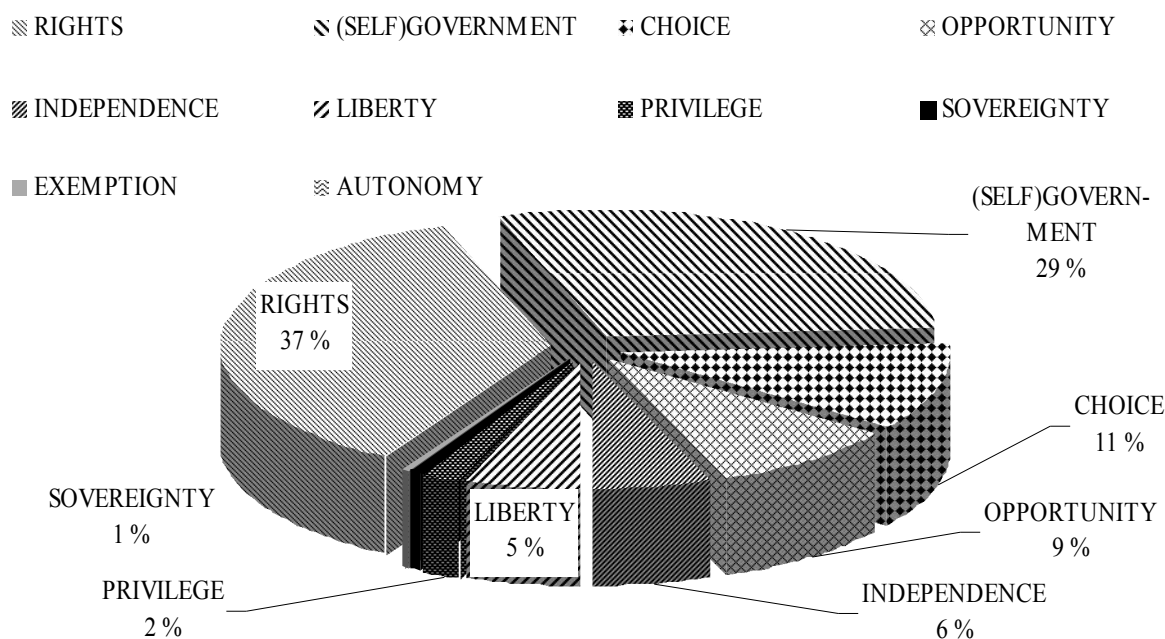
Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Ми аналізували структуру концепту FREEDOM методом побудови номінативного поля, що передбачає встановлення та опис сукупності мовних засобів, які номінують концепт і його окремі ознаки. Ядро номінативного поля можна встановити через синонімічне розширення ключової лексеми та аналіз контекстів, у яких номінується досліджуваний концепт. У нашому випадку це тексти промов американських політичних діячів періоду глобалізації й дані, отримані в результаті опитування пересічних громадян.

Для встановлення ядра номінативного поля концепту FREEDOM ми проаналізували тлумачення ключової лексеми FREEDOM у тлумачних словниках, тезаурусах і словниках політичних термінів, таких як: Merriam-Webster's English Dictionary, Collin's English Thesaurus, Oxford Advanced Learner's Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English, Webster's Third New International Dictionary of the English Language й ін.

У вищезгаданих лексикографічних джерелах ключова лексема *freedom* (а також усі похідні від неї) тлумачаться через найближчий синонім *liberty* і близький синонім *rights*, які входять до ядра концепту FREEDOM. Окрім них, до ядра також можуть бути включені такі лексичні одиниці, як *independence, sovereignty, privilege, choice, prerogative, autonomy, self-determination, emancipation, volition, exemption, frankness, opportunity, generosity, (self) government*, що складають синонімічне розширення ключової лексеми (загальна кількість одиниць – 16).

Наш аналіз засвідчує, що далеко не всі вони актуальні для вербалізації концепту FREEDOM та, як наслідок, не всі будуть включені до ядра номінативного поля концепту в політичному дискурсі доби глобалізації.

Відповідно до геополітичної періодизації новітньої історії за версією «Miller Center» університету Вірджинія [14]: 1960–1989 роки вважаються періодом «холодної війни» («Social Change & Soviet Relations») та 1989 – до наших днів – періодом глобалізації. Така методика поділу ґрунтується на розмежуванні періодів із кардинально відмінними моделями й напрямками розвитку політичних відносин у світі. Проаналізувавши досліджуваний матеріал (тексти промов, виступів та звернень політиків США доби глобалізації), ми зафіксували 267 слововживань на приблизно 130 тис. слів (п'ять політичних діячів, близько по 32,5 тис. слів для кожного з них). Той факт, що ключова лексема FREEDOM – найчастотнішою, – досить передбачуваний тому що, як стверджують вчені-когнітивісти (Р. Лангакер, Дж. Лакофф, О. С. Кубрякова, С. А. Жаботинська, О. О. Селіванова, М. М. Полюжин, А. М. Приходько), концепт найчастіше вербалізується ключовою лексемою. Для нас цікаве саме синонімічне розширення ядра концепту. Проведений аналіз уможливив виокремлення одиниць, частотність використання яких відображено на діаграмі 1.



Діаграма 1. Частотність використання одиниць мовлення

Бачимо, що синонімічне розширення ключової лексики в політичному дискурсі періоду глобалізації представлено 10 одиницями: RIGHTS, (SELF) GOVERNMENT, CHOICE, LIBERTY, OPPORTUNITY, INDEPENDENCE, PRIVILEGE, AUTONOMY, SOVEREIGNTY, EMANCIPATION.

Розвиток міжнародної співпраці та зниження напруги (унаслідок зупинки гострого протистояння, розпаду Радянського Союзу й демократизації життя в низці держав після завершення «холодної війни») одразу вплинули на склад ядра досліджуваного концепту.

Із 1990-х років помічаємо, що ключові елементи RIGHTS і GOVERNMENT, на відміну від попередньої доби, фактично, помінялися місцями. Якщо в епоху «холодної війни» GOVERNMENT (40 %) посідало перше місце, а RIGHTS (30 %) – друге, то в добу глобалізації RIGHTS опинилося на першому місці, що свідчить про чітку демократизацію свідомості, верховенство прав людини над владними інститутами. Із послабленням загрози нової війни, неспецифічний і пропагандистський номен LIBERTY «трохи» втрачає свої позиції, логічно поступаючись CHOICE, INDEPENDENCE, OPPORTUNITY.

Як уже зазначали раніше, найчастотнішою одиницею в ядрі концепту є ключова лексема, тому відмінності чи подібності у вербалізації концепту в дискурсі політиків і виборців можна простежити, лише порівнюючи синонімічне розширення досліджуваної лексики. Отож, для побудови ядра концепту (окрім ключової лексики) у дискурсі виборців (пересічних американців) використано метод синонімічного заміщення, запропонований О. О. Леонтьєвим [5].

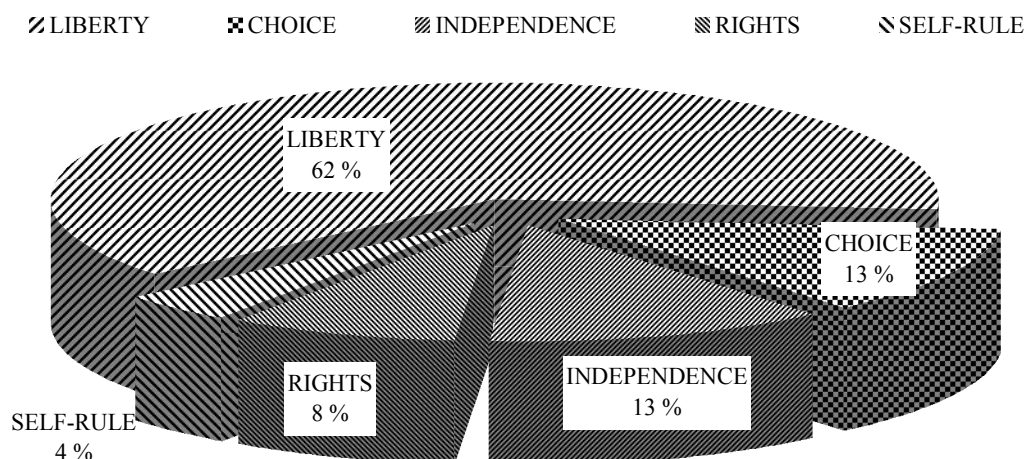
В експерименті взяли участь 80 респондентів – жителів США з різним соціальним статусом та віком. Досліджуваним було запропоновано заповнити опитувальник, у якому інформантам пропонувалося вказати відомості про себе (E-mail, ім'я, вік, стать і країну проживання, щоб ще раз переконатися в тому, що респонденти є жителями США та замінити слово FREEDOM, яке було виділене в тексті курсивом, на синонімічний відповідник. Текст, із яким працювали респонденти, виглядає так:

*I don't believe **FREEDOM** is just a concept only for America or Great Britain. It's a universal concept. And it troubles me to know that there are people locked in tyrannical societies that suffer. And the United Nations ought to be clear about its desire to liberate people from the clutches of tyranny. That's what the United Nations ought to be doing, as far as I'm concerned* [10].

Ми розділили респондентів на дві групи за віковою ознакою (народжені до початку 1970-х рр. та після 1970-х). Такий поділ зумовлений належністю респондентів до різних політичних епох, що співзвучне з поділом геополітичної періодизації новітньої історії за версією «Miller Center» [14]. Для

нашого дослідження на цьому етапі використано лише дані, отримані з опитувальників, які заповнили респонденти, народжені після 1970-х років, оскільки їхнє активне політичне життя розпочалося саме в період глобалізації.

Отже, синонімічне розширення ключової лексики в складі ядра концепту FREEDOM у респондентів, які народилися після 1970-х років і розпочали політичне життя та стали виборцями в добу глобалізації, виглядає таким чином: LIBERTY – 62 %, CHOICE – 13 %, INDEPENDENCE – 13 %, RIGHTS – 8 %, SELF-RULE – 4 % (діаграма 2).



Діаграма 2. Результати синонімічного розширення ключової лексики в складі ядра FREEDOM у респондентів, які народилися після 1970-х рр.

Після епохи «холодної війни», у нову політичну добу інтеграції, неспецифічний номен LIBERTY, який раніше використовували переважно для реалізації тактик сугестивного впливу, утрачає свої кількісні показники, що свідчить про більш предметне, конкретне наповнення концепту FREEDOM як політиками, так і виборцями. Для виборців конкретизація концепту виражається й незначною кількістю складників у ядрі – усього п'ять елементів (на противагу ядру концепту в добу «холодної війни» – сім). Не можна не помітити відсутності елементу GOVERNMENT, який надзвичайно важливий у дискурсі політиків, що засвідчує послаблення асоціативного зв'язку узагальненого образу державних інститутів та свободи. Тепер FREEDOM більше пов'язана з CHOICE, INDEPENDENCE та RIGHTS. Це показує більшу важливість конкретних прав і свобод, які надаються й гарантуються державою кожному громадянину, а не свобода як цінність абсолютна, проте абстрактна.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Дослідження засобів вербалізації концепту FREEDOM у дискурсі пересічних виборців і політиків-професіоналів засвідчило, що в державотворців та простих американців були певні подібності й певні відмінності в баченні ситуації та актуальних цінностей доби «Глобалізації», які певним чином взаємопов'язані.

1. Елемент OPPORTUNITY, який мав значну частку в ядрі політиків, узагалі не реалізований у синонімічному розширенні ключової лексики в дискурсі виборців. Замість нього з'явився елемент SELF-RULE, що чітко відповідало духові епохи, коли виборці вже не хотіли говорити про можливості, але реалізовували їх на практиці самостійно, що було актуально для періоду глобалізації.

2. Складник RIGHTS порівняно з попередньою епохою «холодної війни», зміцнив свої позиції в дискурсі і політиків, і виборців, що свідчить про певну відповідність розуміння важливості забезпечення основних прав і свобод між носіями політичного інституційного дискурсу. Це може слугувати певним доказом того, що політична риторика того часу все-таки втілювалася на практиці й прості громадяни таки відчували верховенства прав людини в реальному житті, а не верховенство держави, що й відбилось в наповненні ядра концепту.

3. INDEPENDENCE та CHOICE як базові супровідні елементи ключової лексики FREEDOM зі стабільно високою позицією як у дискурсі політиків, так і в дискурсі виборців, доводять, що концепт має певні базові характеристики, які не змінюються під впливом часу й зовнішніх чинників, що унеможливорює викривлення та підміну понять.

Подальші розвідки в цьому напрямі як, наприклад, дослідження когнітивних ознак концепту FREEDOM на різних етапах розвитку американського політичного дискурсу (зокрема доби «холодної війни» й періоду глобалізації), можуть допомогти виявити численні цікаві тенденції у взаємодії та взаємозалежності бачення світу виборцями та політиками, що, як і наші результати, матиме високу практичну цінність для спічрайтерів, політологів, менеджерів виборчих кампаній та політичного аналізу й моніторингу в цілому.

Джерела та література

1. Бабушкин А. П. Объективное и субъективное в категоризации мира / А. П. Бабушкин // Общие проблемы строения и организации языковых категорий. – М. : РАН, 1998. – С. 28–31.
2. Денисенко В. М. Дискурс свободи: утопія чи реальність вибору / В. М. Денисенко, В. Й. Климончук, Ю. О. Привалов. – Львів : Астролябія, 2007. 212 с.
3. Кубрякова Е. С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика – психология – когнитивная наука / Е. С. Кубрякова // ВЯ. – 1994. – № 4. – С. 34–46.
4. Куликова И. С. Введение в металингвистику. Лингвистическая терминология в коммуникативно-прагматическом аспекте / И. С. Куликова, Д. В. Салмина. – СПб. : САГА, 2002. – 352 с.
5. Леонтьев А. А. Психолингвистические проблемы семантики / А. А. Леонтьев, А. М. Шахнарович. – М. : Наука, 1983. – 284 с.
6. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. А. Маслова. – М. : Академия, 2001. – 208 с.
7. Попова З. Д. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 2000. – 30 с.
8. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
9. Collins English Thesaurus. – Harper Collins Publishers, 2011. – 1690 p.
10. Extract from George Bush and Tony Blair's press conference at the White House [Electronic resource]. – 2006. – May. 26. – Access mode : <http://www.theguardian.com/world/2006/may/26/politics.usa>
11. Longman Dictionary of Contemporary English. – Pearson Education Ltd., Edinburgh Gate, Harlow, 2000. – 1690 p.
12. Merriam-Webster's Dictionary and Thesaurus. – Springfield, Massachusetts, USA, 2006. – 940 p.
13. Oxford Advanced Learner's Dictionary. – Oxford University Press, 2001. – 1944 p.
14. The Miller Center [Electronic resource]. – 2015. – Access mode : <http://millercenter.org/>
15. Webster's Third New International Dictionary of the English Language. – Springfield, Massachusetts, USA, 1986. – 2662 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу

1. Address on Somalia [Electronic resource]. – 1992. – Dec. 4. – Access mode : <http://millercenter.org/president/bush/speeches/speech-3984>
2. Bush G. H. W. Address on the End of the Gulf War [Electronic resource] / George H. W. Bush. – 1991. – Feb. 27. – Access mode : <http://millercenter.org/president/bush/speeches/speech-5530>
3. Bush G. H. W. Address to the Nation on Panama [Electronic resource] / George H. W. Bush. – 1989. – Dec. 20. – Access mode : <http://millercenter.org/president/bush/speeches/speech-3422>
4. Bush G. H. W. Address to the Nation on the Invasion of Iraq [Electronic resource] / George H. W. Bush. – 1991. – Jan. 16. – Access mode : <http://millercenter.org/president/bush/speeches/speech-3428>
5. Bush G. W. Farewell Address to the Nation [Electronic resource] / George W. Bush. – 2009. – Jan. 15. – Access mode : <http://millercenter.org/president/gwbush/speeches/speech-4450>
6. Bush G. W. Remarks on Signing the Economic Growth and Tax Relief Reconciliation Act [Electronic resource] / George W. Bush. – 2001. – Jun. 7. – Access mode : <http://millercenter.org/president/gwbush/speeches/speech-3986>
7. Bush G. W. Remarks on the War on Terror [Electronic resource] / George W. Bush. – 2008. – Mar. 19. – Access mode : <http://millercenter.org/president/gwbush/speeches/speech-4452>
8. Clinton B. Address on Bosnia [Electronic resource] / Bill Clinton. – 1995. – Nov. 27. – Access mode : <http://millercenter.org/president/clinton/speeches/speech-3929>
9. Clinton B. Address on Race Relations [Electronic resource] / Bill Clinton. – 1995. – Oct. 16. – Access mode : <http://millercenter.org/president/clinton/speeches/speech-4595>
10. Clinton B. Address on the Kosovo Agreement [Electronic resource] / Bill Clinton. – 1999. – Jun. 10. – Access mode : <http://millercenter.org/president/clinton/speeches/speech-3933>
11. Clinton B. Victims Rights Announcement [Electronic resource] / Bill Clinton. – 1996. – Jun. 25. – Access mode : <http://millercenter.org/president/clinton/speeches/speech-4596>
12. Obama B. Acceptance Speech at the Democratic National Convention [Electronic resource] / Barack Obama. – 2008. – Aug. 28. – Access mode : <http://millercenter.org/president/obama/speeches/speech-4427>

13. Obama B. Address to Congress on Health Care [Electronic resource] / Barack Obama. – 2009. – Sep. 9. – Access mode : <http://millercenter.org/president/obama/speeches/speech-5548>
14. Obama B. Inaugural Address [Electronic resource] / Barack Obama. – 2009. – Jan. 20. – Access mode : <http://millercenter.org/president/obama/speeches/speech-5548>
15. Obama B. State of the Union Address [Electronic resource] / Barack Obama. – 2010. – Jan. 27. – Access mode : <http://millercenter.org/president/obama/speeches/speech-5706>

Калищук Диана, Лазука Александр. Особенности вербализации концепта FREEDOM в американском политическом дискурсе в период глобализации. В статье описываются особенности вербализации концепта FREEDOM в американском политическом дискурсе в период глобализации. Поскольку свобода занимает высшую ступень в иерархии ценностей, составляющих основу политического дискурса, то концепт FREEDOM относится к его базовым концептам. Исследуемый концепт рассматривается как элемент ментальных и психических ресурсов нашего сознания – как лингвокогнитивное явление. В этом исследовании на основе материала политического дискурса проведено описание и анализ концепта путем построения номинативного поля, а именно ядра и периферии, реализованных в дискурсе исполнителей различных институциональных ролей, поскольку отправитель и адресат приобретают различные социальные роли, в зависимости от их участия в политической жизни. В статье анализ наполнения ядра концепта FREEDOM проводился в два этапа. На первом этапе построено ядро дискурса политиков-профессионалов, языковые средства для которого получены методом сплошной выборки из речей политических лидеров. На втором этапе построено ядро концепта FREEDOM в дискурсе рядовых граждан, языковые средства для наполнения которого собраны от респондентов-избирателей путем опроса с применением метода синонимического замещения. Проведенный анализ позволил выделить и описать черты сходства и различия ядра концепта FREEDOM в дискурсах политиков-профессионалов и избирателей – рядовых граждан, а также установить их связь и зависимость от геополитических процессов.

Ключевые слова: политический дискурс, концепт, номинативное поле концепта, ядро, ключевая лексема, синонимическое расширение.

Kalishchuk Diana, Lazuka Oleksandr. The Peculiarities of Verbalizing the Concept of FREEDOM in U. S. Political Discourse in the Period of Globalization. The article describes the peculiarities of verbalization of the concept FREEDOM in American political discourse in the period of globalization. As freedom takes the highest level in the hierarchy of values that serves as the basis of political discourse, the concept FREEDOM belongs to its basic concepts. The concept under investigation is considered as an element of mental and psychological resources of our consciousness – as lingual-cognitive phenomenon. In this research, based on the material of political discourse, the description and analysis of the concept was held by building the nominative field, namely, the core and peripherals, implemented in the discourse by agents of different institutional roles as the speaker and the addressee obtain different social roles, based on their involvement in political life. The article covers the analyses of the content of the core of the concept FREEDOM, which was conducted in two stages. *During* the first stage the core of the concept in the professional politicians' discourse was built, language means for which were selected from the speeches of political leaders. During the second stage, the core of the concept under consideration was built in the discourse of ordinary citizens. The linguistic means for that stage of investigation were collected from respondents-voters by interviewing, using the method of synonymic replacement. The analysis allowed us to distinguish and describe the similarities and differences in the core of the concept FREEDOM in the discourse of politicians-professionals and voters – ordinary citizens, enabled us to define the relationship and connection of characteristics of the investigated core with geopolitical events.

Key words: political discourse, concept, nominative field of the concept, core, key lexeme, synonymous extension.

Стаття надійшла до редколегії
20.01.2015 р.

УДК 811.111'42'373.612.2:32

**Діана Каліщук
Наталія Приймак**

Концептуальна метафора в політичному дискурсі: гендерний аспект

Досліджено гендерні особливості вживання концептуальної метафори в англomовному політичному дискурсі. Це зумовлено спрямуванням сучасних лінгвістичних праць на поглиблене вивчення особливостей політичного спілкування, реалізації концептуальної метафори в політичних текстах, її структурних і типоло-